

АКСІОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА У РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»

Поняття *аксіологія* входить у коло філософських проблем, але останнім часом у лінгвістичній науці зростає увага до вивчення аксіологічної складової мовного значення та мовних смислів. Проблема вивчення оцінки та оцінного значення цікавить багатьох дослідників: Арутюнова Н. Д., Бойко Н. І., Космеда Т. А., Онищенко І. В., Равлюк С. І. та ін.

Феномен мовної оцінки є неоднозначним явищем, яке прямо або опосередковано відображено у філософській парадигмі пізнання і отримує безліч науково-лінгвістичних інтерпретацій свого значення, структурного статусу та функціональних характеристик. Однозначним є той факт, що філософські та лінгвістичні дослідження у площині аксіологічної оцінки тісно взаємопов'язані й обумовлюють одне одного, оскільки проблеми цінності й оцінки трактують за допомогою аналізу лінгвістичних явищ, пов'язаних з експлікацією оцінки, і навпаки, слова з оцінною семантикою виводять з основних філософських аксіологічних формулювань.

Лексику, що містить позитивну чи негативну оцінку явища, дії, предмета, називають оцінною.

Оцінка – це один з аспектів мови, в якому виражається взаємодія дійсності й людини [2, 15]. За допомогою оцінної лексики відображаються зміни в житті суспільства та свідомості людини.

Актуальність даної роботи визначається необхідністю лінгвістичного дослідження аксіологічних компонентів лексичних одиниць, які відображають ціннісне ставлення мовців до реальної дійсності. Дослідження особливостей використання аксіологічної лексики здійснено на матеріалі сучасного українського художнього тексту – роману Софії Андрухович «Фелікс Австрія» [1]. Цей роман став книгою року 2014 за версією ВВС.

Софія Юріївна Андрухович – українська письменниця, перекладачка і публіцист. Разом із перекладачем Віктором Морозовим переклала українською мовою книгу «Гаррі Поттер та кубок вогню» Джоан Роулінг, стипендіат програми Віллі Дециуша та автор п'яти романів: «Літо Мілени», «Старі люди», «Жінки їхніх чоловіків», «Сьомга» та «Фелікс Австрія». Працювати над романом «Фелікс Австрія» Софія Андрухович почала під час творчої стипендії «Гауде Полонія» у Кракові.

Для написання роману письменниця багато часу приділила вивченню тогочасного положення Австро-Угорщини та з'ясувала політичну, соціальну, культурну ситуацію. Зі слів письменниці, матеріал для написання роману вона знаходила у серії «Моє місто» видавництва «Лілея-НВ», в якій друкувалися історичні монографії, спогади та краєзнавчі праці. Також використовувала твори Михайла Головатого та Володимира Полека, монографії та нариси Івана Монолатія про міжетнічні стосунки на території Галичини та «Цісарська

Коломия 1772-1918». Але у романі нема акцентів на історичній дійсності, він відображає повсякденність. Письменниця говорить про те що «це ніякий не історичний роман, адже тут не описана жодна історична подія, яка вплинула на розвиток історії, не описані історичні персонажі. Кілька разів згадується митрополит Андрій Шептицький, але це лише в розмовах людей, а на “сцену” він не виходить. Це історичний роман навпаки, проте багато деталей можна знайти в газетах 1900 року» [7].

Цей твір репрезентується як роман про стосунки жінок і країн, націй, про узалежнення і свободу вибору, про побут і смак, відданість і жертвовність. Сама письменниця про ідею роману говорить так: «У романі проявлено різні види любові: сестринська, еротична, батьківська, релігійна. Я намагаюсь дослідити, яким чином почуття, здатне дарувати найбільшу свободу, перетворюється на пастку та в'язницю, не даючи учасникам зв'язку жити нормальним життям. Це болісна і складна історія двох героїнь.» [7].

У ході дослідження аксіологічної лексики у романі було виявлено 82 лексичні одиниці з оцінним значенням. Оцінна та емотивна лексика вживається для опису та характеристики персонажів та детальної передачі їхніх внутрішніх станів, переживань та емоцій, а також для передачі ставлення одного героя до іншого.

Роман базується на певному паралелізмі. Дуже близькі, але водночас і дуже різні героїні, ще з самого початку роману контрастують між собою: «*Ми з Аделею — як небо і земля. Аделя — бліда і напівпрозора, з хмарою русявого волосся, тонкого, як пух, делікатна, мов сніжна бабка зі збитих вершків, замріяна, ранима і тонкосльоза.*

«Я, Стефанія Чорненко — жилива, смаглява і бистра, міцна, як хлоп, зовсім негарна. Гарне у мене тільки волосся: лискуче, міцне і пряме, у тіні темне, як кора дерева, на сонці спалахує мідними іскрами. Якщо я не заплетена, то волосся моє схоже на коштовну шовкову тканину або на водоспад з оливи» [7, 5].

Більшість оцінних одиниць стосуються оцінки персонажа, серед яких можна виділити оцінки персонажа з точки зору його зовнішності та з точки зору моральних якостей. 20 лексичних одиниць становлять оцінку зовнішності героїв: *стає схожим на статую; лебедині шиї; недоладні вуса; вибряклі очі; безбарвні губи луком вигнуті вниз; воскові пластичні пальці; відкрите обличчя; втомлена шкіра навколо очей; гіркота в кутках вуст; некрасиве обличчя; точені ніжки; незадоволений вираз обличчя; розумні, поважні очі; нервові губи; аристократичні стегна; акуратна борідка; жилива, бистра, міцна, негарна.*

Кількісно переважають лексеми з оцінним значенням моральних якостей людини, чи певних рис характеру. Таких лексичних одиниць 27, серед них: *суворий і холодний пан; темна проста жінка; він мав лихе око; тонкосльоза; ошелешений роззява; добрий; скупа; непосидюча; неповоротка; стриманий; сувора жінка; недостойний чоловік; добрий, чесний чоловік; схвильований; розчулений; працьовита; спритна; урочистий і серйозний; сухий генерал; стримані і зосереджені; делікатна, замріяна, ранима.*

Невідповідність загальноприйнятим нормам відображають лексеми: *зłodії, шахраї, розбійники* [1, 1]

Традиційно виділяють лексеми з такими видами оцінки, як позитивна, негативна та нейтральна. Вольф Е. М. зазначає, що у більшості сучасних мов, превалюють оцінні іменники негативного забарвлення [4, 122]. Космеда Т. А. пояснює дану обставину тим, що негативні сторони буття сприймаються людиною набагато гостріше, ніж позитивні, сприяючі комфорту фактори, які розглядаються як природні, нормальні, а тому і менш емоціогенні [5, с. 29].

Під час нашого дослідження ми можемо простежити цю тенденцію, адже у ході роботи було виявлено лише один іменник з позитивною оцінкою (*красень* [1, 41]) та 24 іменники з негативною конотацією. Це такі іменники, що характеризують невідповідність правилам, що мають визначати морально-етичну сферу життєдіяльності особистості: гуманність, порядність, повагу до інших; характеризують певну неправомірність поведінки або негативно описують зовнішність героя. Наприклад: *розлючена гуска* (про пані Фейстенбургову); *старі пихаті мадярки*; *заспані лахмітники*; *безпорадне опудало*; *безголова коза*; *манірна вертихвістка*; *кралечка*; *комедіантка*; *довготелесий носань*; *теленні*; *груба* (*товста людина*); *крикуха і скупердяйка*; *божсвільний*; *дурнувата русинка*; *потворна баба*; *несказанне чуперадло*; *пані сиромудра*; *розтелепи*; *роззяви*; *містечковий дурник*; *бідолаха*; *смішний старигань*; *гульвіса*.

Спираючись на класифікацію категорії оцінки Т. А. Космеди [5, 122], ми розподілили зібраний матеріал за такими видами оцінки:

Естетична оцінка: *красень*, *заспані лахмітники*, *потворна баба*, *несказанне чуперадло*.

Раціональна оцінка: *божсвільний*, *дурнувата русинка*, *містечковий дурник*, *безголова коза*, *теленні*.

Морально-етична оцінка: *старі пихаті мадярки*, *манірна вертихвістка*, *гульвіса*.

Психологічна оцінка: *крикуха і скупердяйка*.

Фізіологічна оцінка: *смішний старигань*, *грубас*.

Хоча більшість оцінних лексем становлять іменники, можна виділити лексеми, які подають негативну характеристику дій особи: *сичить* [1, 6], *гепнувся* [1, 8], *крекче* [1, 24], *горлопанів* [1, 1], *драматично вздыхає* [1, 3].

Окремо можна виділити групу оцінних ФО, що є кальками з польської мови: *грубі риби* – «банкові урядовці, голови великих фірм, достойники залізничних колій – з пишними бакенбардами на щоках, відрощеними на знак лояльності до Австрійської монархії (деякі у своїх самовідданих стараннях перевершили самого Франца-Йосифа, чії бакенбарди досягнули найбільшого розквіту в часи всесвітньої виставки в Парижі 1867 року), зі своїми дамами, одягнутими за найновішою модою» [1, 2];

Отже, у своєму романі Софія Андрухович активно вживає оцінні лексеми, більшість яких стосується оцінки персонажів роману, як зовнішності героїв, так і їх моральних якостей, рис характеру, відповідності чи невідповідності прийнятим нормам. Джерелом оцінних порівнянь та метафор у мові досліджуваного роману сучасної української письменниці С. Андрухович, окрім української мови, нерідко є й польська мова, якою вільно володіє авторка, що подекуди відображається в образній системі твору.

Список використаної літератури та джерел

1. Андрухович С. Ю. Фелікс Австрія / С. Ю. Андрухович // Режим доступу: <http://www.litmir.me/bd/?b=226067>
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: оценка, событие, факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1998. – 341 с.
3. Вендина Т. И. Семантика оценки и ее манифестация средствами словообразования / Т. И. Вендина // Славяноведение – 1997. – № 4. – С. 41–42.
4. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 232 с.
5. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т. А. Космеда. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 350 с.

6. Кузнецова Т. В. Аксіологічні моделі мас-медійної інформації: монографія / Т. В. Кузнецова. – К. : Наукова книга, 1998. – 187 с.

7. Софія Андрухович: Я ніколи не напишу досконалої книжки. Але я писатиму / Софія Андрухович // Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua/interview/38177/>